

Ärende GRA 2017/77 **handling** 19
Handläggare Zdravka Zulj

Luleå Tekniska Universitet
971 87 Luleå

Tillsyn avseende åldersgräns för tilldelning av stipendier

Diskrimineringsombudsmannen (DO) har granskat Luleå Tekniska Universitet (LTU) med anledning av att LTU vid beslut om tilldelning av ett visst stipendium har uppställt en övre åldersgräns.

DO:s beslut

DO bedömer att den av LTU uppställda åldersgränsen för beslut om tilldelning av det aktuella stipendiet inte är förenlig med diskrimineringsförbudet i 2 kap. 1 § och 2 kap. 5 § diskrimineringslagen (2008:567), DL.

Om ärendet

Bakgrund till DO:s beslut att inleda tillsyn

DO har genom en anmälan fått uppgifter om att LTU har fastställt ett kriterium som innebär att ett resestipendium som delas ut av LTU enbart kan sökas av yngre doktorander samt nydisputerade under 35 år. Av anmälan framgår vidare att exempelvis Chalmers tekniska högskola, som också har beviljats anslag av stiftelsen, inte har infört någon åldersgräns för sökande till det aktuella stipendiet. Till anmälan har även Göteborgs universitets anslagsbeslut från stiftelsen bifogats. Enligt beslutet ställs anslaget till rektorns förfogande och beviljas under samma villkor som anslaget till LTU, det vill säga att stipendier främst ska tilldelas yngre forskare.

Utredningen i ärendet

DO har begärt in uppgifter från LTU om de avvägningar som gjorts i samband med beslutet att införa en åldersgräns. DO har vidare granskat de krav som ställs av LTU för att en forskare ska kunna tilldelas stipendiet i fråga.

Av handlingarna i ärendet framgår sammanfattningsvis följande. Knut och Alice Wallenbergs stiftelse (stiftelsen) beviljar ett anslag till ett antal universitet i landet. Enligt stiftelsens beslut om beviljande av anslag till LTU ställs anslaget till rektorns förfogande ”för att i första hand begagnas till stipendier för sådana resor, som bäst befordrar ett personligt vetenskapligt utbyte till gagn för svensk forskning”. Stipendiet ska vidare ”främst beviljas till yngre forskare,

varvid stiftelsen gärna ser, att de utdelade beloppen i varje särskilt fall täcker åtminstone en väsentlig del av resekostnaderna”.

LTU har i sitt yttrande till DO sammanfattningsvis uppgett följande. Syftet med införandet av en åldersgräns är att följa stiftelsens vilja. Stiftelsen har ett uttryckligt önskemål om att medlen ska gå till yngre forskare. Det är dock LTU som har beslutat att införa en åldersgräns. Gränsen skulle kunna sättas vid en annan ålder än 35 år. Det är LTU:s uppfattning att det är verklig ålder som avses och att det överensstämmer med stiftelsens vilja att inte tillämpa en åldersgräns hänförlig till sökandens vetenskapliga ålder (det vill säga hur långt sökanden kommit i sin forskarkarriär). Vad som är en ung doktorand kan i viss mån vara subjektivt. Objektivt sett är dock många doktorander under 35 år. LTU återrapporterar utfallet av fördelningen av anslaget till stiftelsen årligen och stiftelsen har inte haft några synpunkter på LTU:s tolkning. Det finns andra stipendier och forskningsmedel att söka som inte främst riktar sig till yngre forskare. LTU kan ändra kriterierna om detta skulle vara stiftelsens vilja. Stipendiet har dock fungerat mycket bra och LTU ser i nuläget inte något behov av en ändring.

LTU har bifogat en utskrift av utlysningen av stipendiet. Av utskriften framgår att stipendiet kan sökas av yngre doktorander samt nydisputerade under 35 år vid LTU. Stipendiet kan sökas från det att doktoranden påbörjat sina doktorandstudier och upp till ett år efter disputation, om doktoranden fortfarande är kvar på LTU.

Rättslig reglering på området

Enligt 1 kap. 4 § 1 DL avses med direkt diskriminering att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med ålder.

Enligt 2 kap. 1 § DL får en arbetsgivare inte diskriminera den som hos arbetsgivaren är arbetstagare.

Enligt 2 kap. 5 § DL får en utbildningsanordnare inte diskriminera någon student eller studerande som deltar i utbildningsanordnarens verksamhet.

Enligt 2 kap. 2 § 4 DL hindrar diskrimineringsförbudet i 2 kap. 1 § DL inte särbehandling på grund av ålder, om särbehandlingen har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Enligt 2 kap. 6 § 3 DL hindrar diskrimineringsförbudet i 2 kap. 5 § DL inte särbehandling på grund av ålder, om särbehandlingen har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

DO:s bedömning

Är det EU-rättsliga förbudet mot åldersdiskriminering tillämpligt?

DO är som utgångspunkt skyldig att tolka diskrimineringslagens förbuds- och undantagsbestämmelser i ljuset av EU-rättsliga föreskrifter och här särskilt det förbud mot åldersdiskriminering som framgår av artikel 21 Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och Rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling inom arbetslivets område (likabehandlingsdirektivet).

En första fråga är därför om LTU:s beslut att utdela stipendier omfattas av det EU-rättsliga förbudet mot åldersdiskriminering. I det avseendet kan konstateras att EU-domstolen i ett avgörande den 15 november 2018 klargjort att utdelning av stipendier för att främja forskning eller studier under vissa förutsättningar kan träffas av det diskrimineringsförbud som gäller för viss utbildningsverksamhet enligt rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung (se EU-domstolens dom i målet Studienstiftung des deutschen Volkes eV, C-457/17, EU:C:2018:912).

Domen utvisar enligt DO:s bedömning att de EU-rättsliga diskrimineringsförbuden träffar tillämpning av kriterier som uppställs i stipendier (så länge utdelningen av stipendierna faller inom ramen för det av EU-rätten reglerade området).

Förbudet mot åldersdiskriminering i viss utbildningsverksamhet (tillträde till yrkesutbildning) liksom förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare omfattas, såvitt här är relevant, av Rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling inom arbetslivets område (likabehandlingsdirektivet).

Detta innebär enligt DO att förbudet mot åldersdiskriminering kan träffa LTU både som arbetsgivare och utbildningsanordnare när universitetet delar ut stipendier som kan sökas av doktorander och nydisputerade forskare.

Diskrimineringsförbudet för utbildningsanordnare i 2 kap. 5 § DL

I 2 kap. 5 § DL föreskrivs att en utbildningsanordnare inte får diskriminera en student som deltar i utbildningsanordnarens verksamhet. Begreppet utbildningsanordnare används som ett samlingsbegrepp för den som bedriver verksamhet enligt skollagen (2010:800) eller annan utbildningsverksamhet. Med annan utbildningsverksamhet avses bland annat högskoleutbildning.

Av förarbetena framgår att diskrimineringsförbudet för utbildningsanordnare gäller allt beslutsfattande, liksom allt faktiskt handlande som inte har karaktär av beslutsfattande, och allt bemötande av sökande och deltagare i utbildningsanordnarens verksamhet. Alla situationer då någon som söker till eller deltar i en utbildningsverksamhet möter lärare, annan personal eller andra företrädare för utbildningsanordnaren omfattas så länge det finns ett samband med utbildningsverksamheten (prop. 2007/08:95 s.194).

Diskrimineringsförbudet för arbetsgivare i 2 kap. 1 § DL

I 2 kap. 1 § DL föreskrivs att en arbetsgivare inte får diskriminera den som hos arbetsgivaren är arbetstagare, på ett sätt som har samband med bland annat arbetstagarens ålder.

I förarbetena till DL anges att diskrimineringsförbudet omfattar alla situationer med koppling till arbetet som kan uppstå mellan en arbetsgivare och en arbetstagare (se prop. 2007/08:95 s. 498). Diskrimineringsförbudet är avsett att vara heltäckande, i den bemärkelse att det inte finns någon risk för att någon skyddsvärd aspekt av förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare faller utanför (se prop. 2007/08:95 s. 134). Av förarbetena framgår också att diskrimineringsförbudet som gäller arbetsgivare, alltså bestämmelsen i 2 kap. 1 § DL, ska tillämpas vad gäller anställning som doktorand vid utbildning på forskarnivå (se prop. 2007/08:95 s. 506).

LTU:s beslut om tilldelning av stipendiet

Av utredningen i ärendet framgår att stiftelsen beviljat ett anslag till LTU och att anslaget ställts till rektorns förfogande för beslut om hur anslaget ska fördelas. LTU har därmed, i egenskap av arbetsgivare och utbildningsanordnare, ett ansvar för att följa diskrimineringsförbuden i DL vid fördelning av medel till forskare vid LTU. Det innebär att det är förbjudet för LTU att vid beslut om fördelningen av stipendier missgynna sökande av skäl som har samband med ålder. Vilken bestämmelse som är tillämplig i det enskilda fallet beror på om den enskilde doktoranden är anställd vid universitetet eller ej.

Att inte tilldela forskare som i övrigt uppfyller de uppställda kraven för stipendiet i fråga på grund av den av LTU uppställda åldersgränsen utgör ett missgynnande som har samband med ålder. Frågan är då om LTU:s tillämpning av åldersgränsen omfattas av undantagen i 2 kap. 2 § 4 DL och 2 kap. 6 § 3 DL.

Undantag från diskrimineringsförbudet

Förbudet mot åldersdiskriminering är inte absolut utan det kan i vissa fall anses tillåtet med särbehandling på grund av ålder. För detta krävs att särbehandlingen har ett berättigat syfte och att de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Möjligheten att på detta sätt göra undantag från diskrimineringsförbudet inom vad som EU-rättsligt utgör arbetslivets område, inklusive i fråga om tillträde till bland annat högre yrkesutbildning, är reglerad i artikel 6.1 likabehandlingsdirektivet. Undantagsregleringen i diskrimineringslagen ska tolkas direktivkonformt, och EU-domstolens praxis är därför styrande för möjligheten att i dessa delar göra undantag från diskrimineringslagens diskrimineringsförbud. Av särskilt intresse i detta sammanhang är att EU-domstolen i målet *Age Concern England*, C-388/07, EU:C:2009:128, har slagit fast att de mål som kan vara berättigade är socialpolitiska mål av allmänt intresse, som rör till exempel sysselsättningspolitik, arbetsmarknad och yrkesutbildning.

DO finner inte här skäl att ifrågasätta om utdelningen av ett stipendium riktat särskilt till yngre forskare skulle kunna vara motiverat av ett i de aktuella undantagsbestämmelsernas mening berättigat syfte. Mot bakgrund av att möjligheten till undantag från diskrimineringsförbudet för kronologiska åldersgränser i enlighet med EU-domstolens praxis ska tolkas restriktivt (se EU-domstolens dom i målet Mangold, C-144/04, EU:C:2005:709 p. 65), vill DO här emellertid betona vikten av att ett universitet som i likhet med LTU vill använda sig av en sådan åldersgräns vid utdelning av ett stipendium, självt noggrant förvissat sig om att gränsen tjänar ett socialpolitiskt mål av allmänt intresse.

Under alla omständigheter framstår en strikt åldersgräns kopplad till sökandenas kronologiska ålder här som för långtgående för att uppnå det aktuella syftet. LTU skulle – i likhet med vad som framkommit om hur andra utbildningsinstitutioner har gjort – ha kunnat tolka begreppet ”yngre forskare” i stipendiekriterierna i betydelsen nybliven forskare. En sådan tolkning skulle inte på samma sätt utesluta personer enbart på grund av deras kronologiska ålder.

DO bedömer alltså att den åldersgräns som LTU har tillämpat inte kan rättfärdigas som nödvändig. Den står därmed i strid med diskrimineringsförbuden i 2 kap. 1 § och 2 kap. 5 § DL.

Med dessa synpunkter avslutar DO ärendet.

Beslut i detta ärende har fattats av Agneta Broberg efter föredragning av Caroline Mitt. I den slutliga beredningen av ärendet har chefsjuristen Mattias Falk och enhetscheferna Peter Wråke och Martin Mörk deltagit.

Detta beslut går inte att överklaga. De bedömningar som DO gör i beslut är inte juridiskt bindande och beslutet påverkar inte enskildas möjligheter att själva väcka talan om diskrimineringsersättning i tingsrätt.

Agneta Broberg
Diskrimineringsombudsman

Kopia skickas för kännedom till anmälaren